

Prof. dr hab.

Alicja Stępień-Kuczyńska

Uniwersytet Łódzki

Łódź 21 01 2020r.

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej mgr Natalii Rudakiewicz zatytułowanej: *Wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania procesu demokratyzacji Ukrainy w latach 1991-2016*, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 2019. Praca przygotowana pod kierownictwem prof. dr hab. Marka Barańskiego, promotor pomocniczy dr hab. Anna Czyż

Tematyka ukraińska ze względu na konsekwencje wydarzeń z roku 2014 pozostaje w centrum zainteresowania badaczy. Odnosi się to zwłaszcza do badań z zakresu bezpieczeństwa, stosunków międzynarodowych, prawa, ekonomii, czy też historii. Politolodzy aktywnie zajmują się analizą stosunków wewnętrznych jak i zewnętrznych tego państwa, poczynając od rozpadu ZSRR i związanego z nim procesu transformacji społeczno-politycznej i gospodarczej. Dokonania polskich politologów, zwłaszcza z ośrodka lubelskiego, są wielopłaszczyznowe, dotyczą badań nad systemem politycznym Ukrainy, kwestiami tożsamości narodowej, aktywnością społeczno-polityczną Ukraińców, procesami demokratyzacji.

Rozprawa doktorska Natalii Rudakiewicz poświęcona uwarunkowaniom procesu demokratyzacyjnego na Ukrainie po 1991r. wpisuje się w dość szeroki nurt badań prowadzonych w tym zakresie. Jest to niewątpliwie rozprawa politologiczna, w której Autorka porusza ważne i niezwykle aktualne dla współczesnych badań problemy. Sformułowanie tytułu pracy nie budzi zastrzeżeń. Doktorantka skupia się na analizie związku uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, które wpływają na proces demokratyzacji w Ukrainie poczynając od początku lat 90. ubiegłego wieku. Proces demokratyzacji nie jest rzecz jasna procesem zakończonym, zaś przyjęcie cezury 2016r. ma charakter praktyczny. Zasadnie zatem już we wstępie do swojej pracy Autorka podkreśla rolę obywateli Ukrainy, dzięki którym państwo to stało się „jednym z dokonujących największych osiągnięć w procesie

demokratyzacji na obszarze postradzieckim" (s. 4). Jednakże słusznie ocenia, że jest to proces, który cechuje się „sprzecznością i niekonsekwencją”, zaś uwarunkowania tego procesu posiadają swoją specyfikę (tamże).

Praca składa się ze wstępu, 6 rozdziałów, zakończenia oraz bibliografii. Konstrukcja rozprawy jest przejrzysta, logiczna, zawartość treści w poszczególnych częściach pracy jest właściwa.

We wstępie Autorka sformułowała cel pracy, przedstawiła hipotezy. Uznała, że uwarunkowania wewnętrzne przede wszystkim wpływają na proces demokratyzacji w Ukrainie. Z hipotezą tą koresponduje 5 hipotez pomocniczych. O dominującym wpływie społeczeństwa obywatelskiego na procesy demokratyzacji w tym państwie; otoczenie zewnętrzne odgrywa rolę drugorzędną w tym procesie, czynnikiem opóźniającym procesy demokratyzacji jest „kulturowe dziedzictwo przeszłości”. Autorka wprowadziła wymieniona proces „demokratycznej tranzycji, który trwa do chwili obecnej”, jednak nie może mieć to charakteru hipotezy, ponieważ trwanie procesu zmian jest oczywiste i zostało zawarte w tytule pracy. Należy przy okazji zaznaczyć, że Autorka najpewniej miała na uwadze proces transformacji, a nie jak to sformułowała „tranzycji”. Podobnie w odniesieniu do hipotezy piątej analizując proces demokratyzacji, w przypadku każdego systemu, posługujemy się nie jednym podejściem teoretycznym, z tego punktu widzenia w odniesieniu do każdego systemu badamy wielopłaszczyznowe jego uwarunkowania. Z punktu widzenia hipotezy głównej i hipotez pomocniczych Doktorantka przedstawiła 12 pytań badawczych. Odpowiedzi na pytania zostały zawarte w poszczególnych rozdziałach i fragmentach rozprawy. Autorka odniosła się do przytoczenia metod badawczych wykorzystanych w rozprawie (s.6-7). Ich dobór oceniam jako właściwy, odpowiadający założeniom pracy i realizacji celu badawczego. W pracy mgr A. Rudakiewicz wykorzystano bogatą literaturę przedmiotu. Poczynając od źródeł o charakterze prawno-ustrojowym, następnie monografie i monografie zbiorowe, oraz artykuły i inne źródła pomocnicze, w tym raporty i sondaże ośrodków eksperckich. Przeważają publikacje w języku ukraińskim dotyczące zagadnień systemowych, stosunków międzynarodowych, problematyki bezpieczeństwa, historii, mediów. Uzupełnieniem literatury ukraińskiej są publikacje autorów polskich, jak również w języku angielskim oraz rosyjskim. Należy stwierdzić, że baza źródłowa i publikacje naukowe stanowiły dobrą podstawę dla przygotowania rozprawy. Podkreślenia wymaga także rola, jaką przy pisaniu rozprawy

odegrały własne doświadczenia Autorki, przez co niewątpliwie zwiększył się poziom obiektywizacji analizowanej literatury przedmiotu.

Istotne są treści zawarte w rozdziale pierwszym, teoretycznym, będącym podstawą dla dalszych jej rozważań (s. 12- 45). W rozdziale tym Autorka zasadnie poddała analizie kwestie stanu badań dotyczących procesu demokratyzacji w państwach postkomunistycznych. Zwróciła uwagę na niedostateczne narzędzia politologii zachodniej (S. Lipset, D. Rustow, A. Przeworski) w zakresie badań nad procesem zmiany i demokratyzacji w regionie Europy Środkowej i Wschodniej. W tym względzie Doktorantka podkreśliła znaczenie badań T. Carothersa, W. Gelmana, T. Kuzio, uzasadniających konieczność poszukiwania nowych teoretycznych rozwiązań odpowiadających przemianom zachodzącym w tym regionie (s. 20 i n). Interesujący z tego punktu widzenia jest kolejny fragment pracy, w którym mgr Rudakiewicz przytacza badania autorów: J. Linza, A. Stepana, A. Antoszewskiego, W. Merkla, skoncentrowanych na ukazaniu specyfiki procesów transformacyjnych w państwach Europy Wschodniej. Większość autorów zajmujących się tą tematyką jest zgodna, iż demokratyzacja Ukrainy jest procesem złożonym, nieliniowym, o zróżnicowanym natężeniu (A. Motyl, A. Kołodii), stąd następuje on badaczom szereg problemów.

W kolejnym fragmencie rozprawy Doktorantka przeanalizowała wpływ czynnika historycznego na proces demokratyzacji (dziedzictwo przeszłości oraz jego wpływ na rozwój niepodległej Ukrainy). Rolę totalitarnych represji w latach 1919-1991. W tym miejscu należy zauważyć, iż przyjęcie przez Autorkę takiej chronologii i nazewnictwa nie jest właściwe. Okres 1919- 1991 jest bardzo zróżnicowany i traktowanie go jako jednolity „totalitarnych represji”, pozostaje w sprzeczności chociażby z doświadczeniami pieriestrojki, powszechnie uznanymi jako odejście od okresu totalitaryzmu i represji. Odnoszę też wrażenie, iż Autorka w treści tego fragmentu pracy, dostrzega to zróżnicowanie, jednak przyjęty tytuł nie odzwierciedla tego. W rozdziale tym (s. 46-91) Autorka scharakteryzowała również demokratyczne doświadczenia w XX wieku. Następnie poddała analizie kulturę polityczną społeczeństwa ukraińskiego. „Specyfika ukraińskiej demokratycznej transformacji pokazuje, iż dziedzictwo przeszłości stanowi jeden z kluczowych czynników wpływających na pomyślności reform demokratycznych w tym państwie. Doświadczenia historyczne pozostawiają poważne obciążenia na drodze ku skonsolidowanej demokracji...” (s. 91).

Kolejny rozdział w rozprawie dotyczy analizy systemowej tj. roli instytucji władzy państwowej oraz partii w systemie politycznym Ukrainy. Autorka jako zasadniczy punkt odniesienia przyjęła analizę zmian konstytucyjnych w latach 1996 - 2016r., skupiając się na podziale władz i jej uprawnieniach, określając także konsekwencje tych relacji dla systemu politycznego jego stabilizacji/destabilizacji. Zasadnie mgr Rudakiewicz konkluduje, że biorąc pod uwagę skomplikowaną i wielowymiarową strukturę społeczeństwa ukraińskiego, wydaje się, że najbardziej odpowiednim modelem systemu rządów będzie model mieszany, tzn. system parlamentarno - prezydencki. Jednak należy go udoskonalić, w zakresie mechanizmów kontroli i równowagi oraz eliminując wady jakich dopuszczono się podczas reformy konstytucyjnej z 2004r (s. 127). Z kolei odnosząc się do ewolucji systemu partyjnego w omawianym okresie Autorka, podkreśla, że modelowy proces instytucjonalizacji systemu nie ma charakteru stabilnego, występuje wysoki poziom chwiejności wyborczej, słabe zakorzenienie partii w społeczeństwie, dominacja populizmu w programach i działalności partii, słabość ideologiczna partii, wysoki stopień personifikacji. „Głównym czynnikiem destabilizującym proces rozwoju systemu partyjnego – zdaniem Autorki, jest zachowanie elit rządzących”, wprowadzenie początkowo „archaicznego systemu wyborczego”, a następnie manipulowanie systemem wyborczym. Niekorzystne dla systemu jest zjawisko oligarchizacji, w wyniku czego „nie dopuszcza się do powstania partii politycznych nowego typu, które służyłyby interesom obywateli” (s.153). Z problematyką systemową ściśle koresponduje zanalizowana przez Doktorantkę kwestia samorządu terytorialnego (rozdział 4, s. 154 i n.) Autorka przypomina, że problematyka samorządu lokalnego została zawarta w ustawodawstwie Ukrainy w konstytucji z 1996r, a następnie w przyjętej ustawie o samorządzie lokalnym (1997). N. Rudakiewicz omawia poszczególne funkcje samorządu, skupia się na jego roli w zakresie finansowania przedsięwzięć, działaniach na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego (organizacji referendów, konsultacji społecznych) i innych form pobudzania aktywności publicznej obywateli. Ważnym kierunkiem zapoczątkowanym przez rządzących w ostatnich latach jest reforma decentralizacyjna władzy (2015). Doktorantka podkreśla, że w praktyce wiele zależy od implementacji założeń reformy, tj. kwestii samodzielności jednostek samorządu terytorialnego, wprowadzania mechanizmów umożliwiających obywatelom kontrolę nad działaniami władzy(s. 191).

wyraźnie zwiększona, co znalazło wyraz w podpisaniu umowy stowarzyszeniowej. Podpisanie tej umowy, pisze Autorka, „jest ważne dla mobilizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz oznacza przede wszystkim rozpoczęcie nowego etapu w procesie europejskiej integracji (s.244). Doktorantka krótko scharakteryzowała etapy polityki Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy, podkreślając wykorzystywanie nacisków gospodarczych, politycznych, jak również fakt instrumentalnego wykorzystywania ludności rosyjskojęzycznej dla realizacji swoich celów. Podstawą polityki Kremla wobec Ukrainy jest szerzenie ideologii wspólnoty państw słowiańskich (s. 258 i n). Zdaniem Doktorantki w okresie po pomarańczowej rewolucji otoczenie międzynarodowe było najbardziej sprzyjające procesom modernizacji politycznej i gospodarczej na Ukrainie, natomiast po aneksji Krymu i konflikcie w Donbasie „Ukraina stała w obliczu wielu wyzwań”. Czynnikiem niesprzyjającym procesom rozwojowym na Ukrainie pozostaje polityka Federacji Rosyjskiej. Niewątpliwie otoczenie zewnętrzne wywiera wpływ na procesy modernizacji Ukrainy (s. 269). Należy stwierdzić, że ostatni rozdział pracy nie wyczerpał wielu ważnych zagadnień, m.in. pobieżnie została potraktowana tematyka relacji ze Stanami Zjednoczonymi. Także kontekst ekonomiczny i jego wpływ na procesy modernizacyjne, a w ślad za tym i demokratyzacyjne, jest zbyt ograniczony.

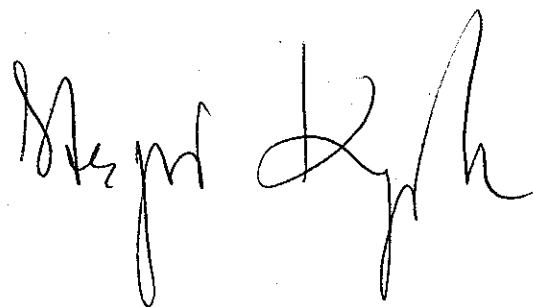
W zakończeniu Autorka odnosi się do hipotez oraz do pytań badawczych. „Niewątpliwie, zdaniem Doktorantki, najbardziej sprzyjającym czynnikiem demokratycznych przemian w Ukrainie pozostaje społeczeństwo obywatelskie, które dokonało rewolucji pomarańczowej i rewolucji godności. Słusznie N. Rudakiewicz, postrzega dalszy proces demokratyzacji w tym państwie, jako złożony oraz długotrwały (s. 282).

Wnioski:

Rozprawa mgr Natalii Rudakiewicz jest monografią oryginalną, politologiczną. Temat pracy jest niezwykle aktualny. Hipotezy i pytania badawcze są generalnie prawidłowe, ich weryfikacja nie budzi zastrzeżeń. Przyjęte przez Autorkę metody badawcze są adekwatne do zdań badawczych. Literatura przedmiotu jest głównie politologiczna, została przygotowana w sposób staranny i prawidłowo wykorzystana w rozprawie. Doktorantkę charakteryzuje rzetelny sposób formułowania zadań badawczych i obiektywizm w formułowaniu wniosków. Zastrzeżenia wymienione w tekście recenzji, niewielkie mankamenty językowe i stylistyczne, nie wpływają na pozytywną ogólną ocenę rozprawy,

która spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim w dyscyplinie nauk o polityce i administracji.

W związku z powyższym, opowiadam się za dopuszczeniem rozprawy magister Natalii Rudakiewicz zatytułowanej: *Wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania procesu demokratyzacji Ukrainy w latach 1991-2016* do dalszego procedowania.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Magister Rudakiewicz'.